

Szerepek a testvérsorban

Amikor egy gyerekkel baj van, a szülő gyakran értetlenül fogadja az erről szóló jelzéseket. "Nem értem! Ugyanúgy neveltem, mint a testvéreit! Ugyanolyan szeretettel, ugyanannyi figyelemmel. Mégis, a többiekkel nincs semmi gond, csak vele! Mitől viselkedik ő másképp, amikor mindenből ugyanazt és ugyanannyit kapott, mint a többiek?"

A valóságban az ilyen, "egyforma" nevelés a legnagyobb igyekezet mellett sem lehetséges. Nem mindegy, hogy ki hányadik a sorban, hogy várták-e (s mikorra), vagy hogy milyen neműnek várták. Van úgy, hogy a szülők szeretnének még gyereket, de nem akkor, amikor a kicsi megérkezik. Vagy abban a reményben vállalkoznak újabb gyerekekre, hogy az áhított másnemű baba születik...

Kimondatlan elvárások

Erősen meghatározza a gyermek helyzetét, ha szülei valamilyen tudatos vagy tudattalan elvárást közvetítenek felé. Például, ha valamelyik szülő saját ambícióit szeretné megvalósítani gyermeke által (biztosan olimpiai bajnok, híres karmester, orvosprofesszor stb. lesz), vagy azt reméli, megromlott házasságukat a születendő gyermekük fogja rendbe hozni (ezeket az elvárásokat nevezzük családi delegációnak).

Az is előfordul - bár a legtöbbször kimondatlanul -, hogy egy sajnálatos módon meghalt gyermek "pótlására" születik meg a testvér, akinek így rendkívül súlyos, gyakorlatilag lehetetlen feladatot kell teljesítenie.

A családban betöltött szerepek is megváltoztatják a gyermek személyiségének formálódását. Ha az egyik szülő egyedül marad, gyakran társként kezeli, szülői szerepbe vonja be valamelyik gyermekét. Vagy éppen ellenkezőleg: felnövekedését akadályozva, kisgyermekként kezeli a fiatalot, hogy minél tovább magához kösse őt.

Látható, hogy számtalan körülmény együttese határozza meg a családban élő testvérek sorsát, s ezzel együtt egymáshoz való viszonyukat is. Persze velük született adottságaik, képességeik, örökletes tulajdonságaik is jelentős tényezők a személyiségük alakulásában, s abban, hogy különböző családi helyzetekre hogyan reagálnak.

...hányadik a sorban?

Bármelyik hely: „legnagyobb", „középső", „legkisebb" - járhat előnyökkel és hátrányokkal egyaránt.

Az első gyereknél nagy az elvárás, az aggodás. Sokan forgolódnak körülötte. Lehet, hogy nemcsak első gyerek, de első unoka is a családban. Több figyelem, több idő jut rá, ugyanakkor a szülőknek még nincs gyakorlatuk. Gyakran bizonytalankodnak, szoronganak, amit rendszerint átsugároznak a gyerekeikre. Később pedig, amikor a kistestvér már megszületett, előfordul, hogy a nagyobb gyereket hibáztatják a kisebbek viselkedéséért: („rossz példát mutatsz", „neked kell engedni", „okosabbnak kellene lenned" stb). Ezek a mondatok nem segítik a testvérkapcsolatot.

Az első gyerek felé nagyon nagy figyelem és elvárás irányul. Nem csoda hát, ha mindez természetessé válik a számára: gyakrabban érzi jól magát felnőtt társaságban, elvárja az elismerést és a figyelmet. Ambiciózus, kevésbé alkalmazkodó. Néha önzőbb, irigyebb, érzékenyebb kisebb testvéreivel. Szeret irányítani, apáskodni-anyáskodni.

A középső gyerekek néha magányosabbak; főleg, ha nagy a korkülönbség a testvérek között. Ők nem is az elsők, s nem is a legkisebbek... Ezért jellemző rájuk a szerepelni vágyás, a figyelem bármilyen módon való megszerzése (bohóckodás, erőszakoskodás, különleges teljesítmény).

Egy „középső gyerek" története

Az alábbi történetet egy ma már felnőtt „középső gyerek" mesélte érkezése körülményeiről: „Amikor megszülettem, már volt egy másfél éves nővérem, aki nagyon okos és szép volt. Akkoriban még nem lehetett a születés előtt megtudni a magzat nemét. Édesapám érkezésem hírére sietett be a kórházba, ahol édesanyám a takarót orrára húzva szégyenlősen annyit mondott: „Megint lány!" Erre édesapám udvariasan válaszolt: „Nem baj." Ez voltam én... Három évre rá megszületett a várva várt fiúgyerek, az öcsém. Egyértelműen ő lett a család sztárja, aki a legkisebb is volt, meg fiú is. A nővérem megmaradt elsőnek és ettől különlegesnek, az öcsém lett a család büszkesége, az egyetlen fiú, én meg csak úgy voltam. Sok-sok évvel később, mikor elkerültem otthonról, sikerült kiharcolnom az emberek figyelmét, elismerését."

A legkisebb gyermek gyakran

kihasználja helyzetét. Áruklodásával könnyen maga mellé állítja a felnőtteket, de maga ellen hangolja a testvéreit. Szülőként, de akár gyerekként is sokan átélhették azt a helyzetet, amikor a kicsi bemegy a nagy szobájába, összetépi a könyveit, elrontja a játékait, nem hagyja játszani. Amikor a nagyobbik besokall, és vissza akarja szerezni a dolgait, a kicsi olyan kétségbeesett sírásba kezd, hogy mindenki azt hiszi, az életére törnek. Ennek megfelelően meg is érkezik a szülői segítség: a nagy, mint agresszor, megkapja a büntetését, a kicsi pedig az ártatlan áldozatnak járó vigasztalást.

A testvérek érkezésénél egyre többfelé oszlik a szülők figyelme, szeretete. A feladatok növekedése több rugalmasságot kíván, s változik a nevelési módszer is. A szülők gyakorlottabbá, magabiztosabbá válnak, ezért elnézőbbek lesznek. Jobban bíznak saját megérzéseikben - ettől oldottabbak, s így a gyerekek is felszabadultabbak. A nagyobb családokban könnyebben meg lehet szerezni az együttéléshez, alkalmazkodáshoz szükséges készségeket, kevésbé korlátozzák az önállóság kialakulását, s ritkábban alakul ki a gyermekek kezdeményező-készségét leblokkoló túlzott féltés.

A testvérek kapcsolata

A testvérek fontos szerepet töltenek be egymás fejlődésében. A kisebbek sokat tanulnak a nagyobbaktól, a nagyobbak pedig védelmezik a kisebbeket, s kölcsönösen megtanulnak alkalmazkodni egymáshoz. A jó családi környezetben a testvérkapcsolat mindenképpen előnyös a gyerekek számára.

Hogy milyen komoly tapasztalatátadásra képes egy alig hároméves tesó, azt példázza a következő, elcsípett párbeszéd, melyet egy édesanya mesélt el: "Dóri hároméves, öccse, Tamás másfél. Mindketten a gyerekszobában voltak, amikor meghallottam, hogy Tamás erőltlenül sírdogál odabent. Éppen befelé indultam, s már láttam, hogy Dóri, rajzolgatás közben, felfigyelt a járókában nyávogó kisöccsére, s odaszólt Tamásnak: Hangosabban sírj, akkor kivesznek!!!"

Mit tehetünk a kiegyensúlyozott testvérkapcsolatért? Fontos, hogy a szülők ne erősítsék a rivalizálást. Próbáljanak igazságosak lenni, tiszteletben tartva a gyermekek különböző egyéniségét. Ha a szülő nem avatkozik be a kisebb összezőrdülésekbe, a testvérek egy sor fontos viselkedést megtanulnak. Konfliktusokat kezelni, győzni, veszíteni, megbocsátani, kiengesztelődni, alkalmazkodni. Az erőviszonyok maguktól kialakulnak, és a helyzetek általában igazságosan oldódnak meg. A közbeavatkozás felborítja a természetes erőviszonyokat, és rontja a testvérkapcsolatot.

Adjuk meg a lehetőséget a harag kifejezésére is!

Ne legyen kötelező mindig szeretni egymást! Ha a szülők nem erőltetik a testvérszeretetet, a tapasztalat szerint a gyermekek természetes módon kötődnek egymáshoz. A nagy megvédi a kicsit, a kicsi büszke a nagyobbra. Jól tudnak együtt játszani, s a konfliktusokat is képesek kezelni. Emellett persze lesznek veszekedések, féltékenykedések, de ezeket érdemes természetesen kezelni, és elrendezésüket, amíg csak lehet, a gyerekekre kell bízni.

A testvérekkel való bánásmódnál, törődésnél az egyéni eltéréseket is figyelembe kell venni. Ami az egyik gyermeknél bevált, nem biztos, hogy eredményes lesz a másiknál. A gyermekek felé is hangsúlyozni kell egyediségüket, különbözőségüket. Ezzel segítjük őket az önmeghatározásban és a nemi identitás kialakulásában.

Gyakori panasz a „nagy testvér" részéről, hogy a kicsi több kényeztetést kap. Ilyenkor segít, ha hangsúlyozzuk a „nagy"-ság előnyeit. Olyan előnyöket kell számára biztosítani, amire ő már alkalmas! Egy picivel tovább maradhat fenn, segíthet sütit sütni, önállóan mehet a boltba... stb. A gyermekek valóban nincsenek egyforma szerepben a családban, ezért nekünk sem egyformának kell lennünk, hanem minden gyermekünk felé egyformán figyelmesnek és szeretettelienek.

Csak neki szóló, egyedi kapcsolatot!

Családterápiás munkám során gyakran idézzük fel a hozzám forduló családokkal a múltbeli emlékeket. Ezekben a gyermekként megélt történetekben majdnem mindig azok a legemlékezetesebb pillanatok, amikor az illető az apukájával vagy az anyukájával kettesben ment valahova; amikor valamelyik szülő csak vele csinált programot! Eddig arról beszéltünk, mennyire jó, ha testvérek között nőnek fel gyermekeink; hiszen így olyan képességeket tanulnak meg természetes módon, amit későbbi életük során az együttélésben kamatoztathatnak majd. De az is ugyanilyen fontos, hogy minden gyermekünkre szánjunk egy kis külön időt, amikor csak neki szól a figyelem! Így gyermekeink átélhetik, hogy nemcsak beleolvadnak a testvérsor masszájába, de külön számontartott egyéniségként is léteznek a szüleik szívében.

Horváth Magdolna

Forrás: Kölöknet